

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

1998 - 4

m. meeuwissen

Bedrijf: Frankeneng 102
Postadres: Amsterdamseweg 66
6712 GK Ede
Tel.: (0318) 63 50 50
Fax: (0318) 62 29 27

*meeuwissen
voor versheid, kwaliteit en service*

CHOCOLATERIE

**≡Le Bâton≡
Superieur**

HOF VAN GELDERLAND EDE

G.C. Meeuwissen-de Wilde

de lekkerste winkel van Ede

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken
Draadmateriaal
Gereedschap
Verf
IJzerwaren

* Bezorgen gratis

Hout Board Triplex
Wandplaten Schroten
Wandweefsel

Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. (0318) 611 680

** Wij geven u een deskundig advies*

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede
26e jaargang nr 4 december 1998

Van het bestuur

Zoals u wellicht al heeft bemerkt, wordt het Historisch Museum extra onder de aandacht gebracht door een spandoek aan de voorgevel van het stationsgebouw Ede-Centrum. Dit spandoek is een initiatief van de werkgroep Public Relations van onze vereniging.

Binnen de vereniging, en in het bijzonder binnen Het Historisch Museum, wordt gebruik gemaakt van de diensten van enthousiaste vrijwilligers. Hebt u ook belangstelling voor dit werk, neem dan contact op met onze conservator, de heer D.J. List. Momenteel behoeft de groep die de weekenddiensten verzorgt enige uitbreiding. Maar misschien hebt u meer belangstelling voor het verzorgen van rondleidingen. Het beschrijven van de voorwerpen biedt weer andere mogelijkheden. Zo kunt u zich op diverse wijzen inzetten voor en meewerken aan de uitbouw van ons museum.

Om de onderlinge band te verstevigen en onze waardering te laten blijken voor uw belangeloze inzet, organiseren we jaarlijks een vrijwilligersdag/-bijeenkomst. Op 28 september j.l. vertrokken we met twee bussen voor een uitstapje naar Doesburg en Zutphen. Deze dag werd door de deelnemers zeer positief gewaardeerd en dat niet alleen vanwege het mooie weer.

Het jubileumjaar 1999 nadert met rasse schreden. Aan diverse activiteiten wordt hard gewerkt door de jubileumcommissie. Werkt u als leden nog aan het cadeau? U weet wel: het bereiken van een ledental van 1000. De aanmeldingen nemen toe, maar het doel is nog niet in zicht. Praat eens met uw buur, familie of goede kennis. In de voorbije vijfenzeventig jaren heeft de Vereniging Oud Ede haar bestaansrecht en nut meermalen en onbetwist bewezen.

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede

- * Het dagelijks bestuur van de Vereniging Oud Ede bestaat uit de heer D. Boot (voorzitter), de heer D. van Veldhuizen (secretaris) en de heer W. Kempe (penningmeester).
 - * De contributie bedraagt 20 gulden per jaar, te voldoen door storting op giro 353.42.68 van penningmeester Vereniging Oud Ede te Ede.
 - * Het Historisch Museum Ede (Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. (0318) 61 95 54) is open 's middags van twee tot vijf uur, op zondagen tot vier uur. Op maandagen is het museum voor het publiek gesloten.
 - * Conservator van het museum is drs. D.J. List.
 - * De redactie van De Zandloper bestaat uit de heren J.E.H. den Hartog (eindredacteur), drs. D.J. List, J.J.P. Nijdam, F.G. van Oort, H. van Scherrenburg en G.H. Stel.
 - * Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. (0318) 61 95 54.
 - * Produktie van het blad: Drukkerij Frouws te Ede.
- ISSN 1384-7090

Museumnieuws

75 jaar Vereniging Oud Ede

Op 10 september 1999, een gedenkwaardige datum, jubileert de Vereniging Oud Ede. De in 1924 door enkele notabelen in Ede opgerichte vereniging bestaat dan 75 jaar. Met als thema '75 jaar terug in Ede' zullen gedurende het gehele jubileumjaar tentoonstellingen en andere happenings worden georganiseerd. De thema's voor de tentoonstellingen zijn: 'de Roaring Twenties', 'Terug in Ede', 'de Fifties' en 'Ede in beweging'. Daarnaast organiseert de Vereniging Oud Ede een aantal activiteiten, niet alleen voor haar leden, maar voor alle inwoners van Ede. Wat dit allemaal inhoudt verklap ik nog niet, maar het is wel een goede reden om in 1999 lid te zijn van de Vereniging Oud Ede!

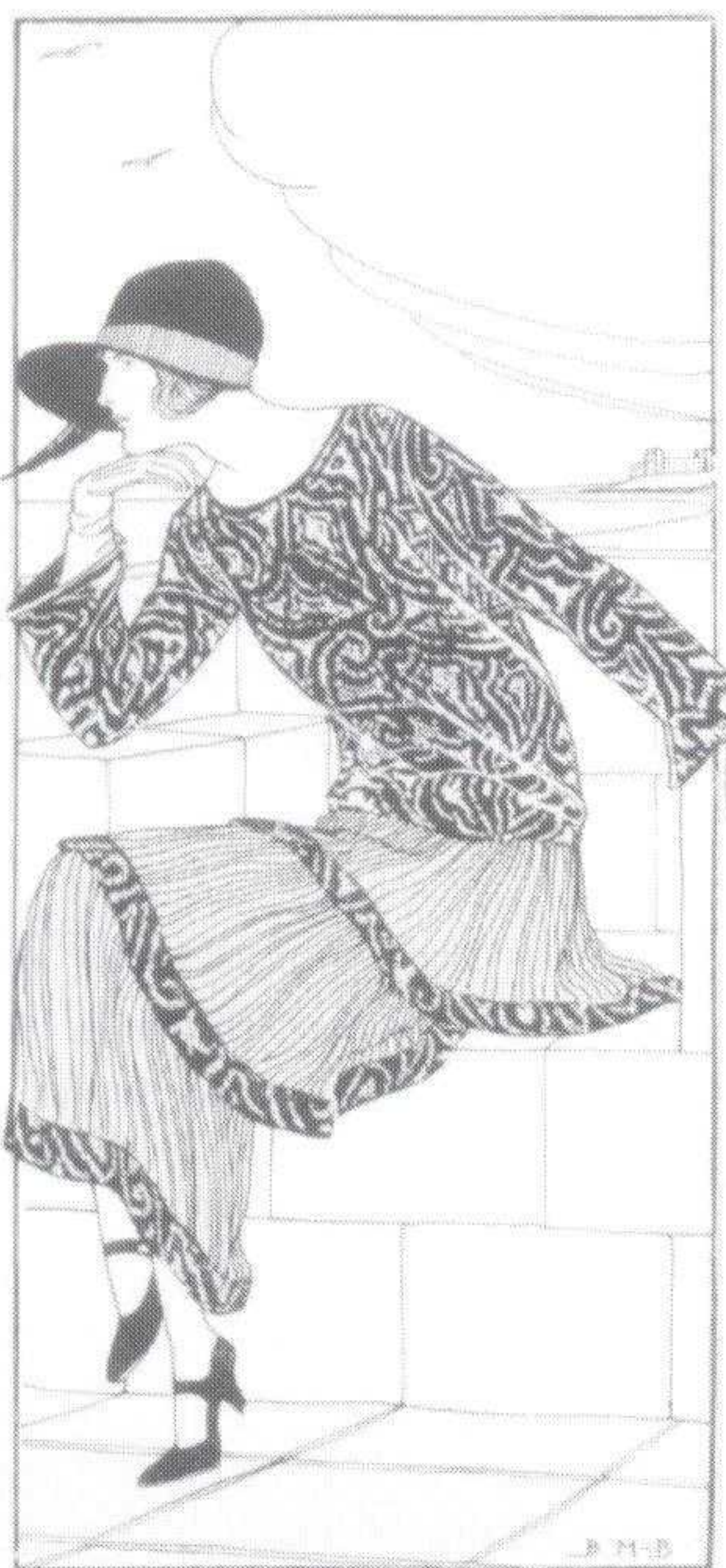
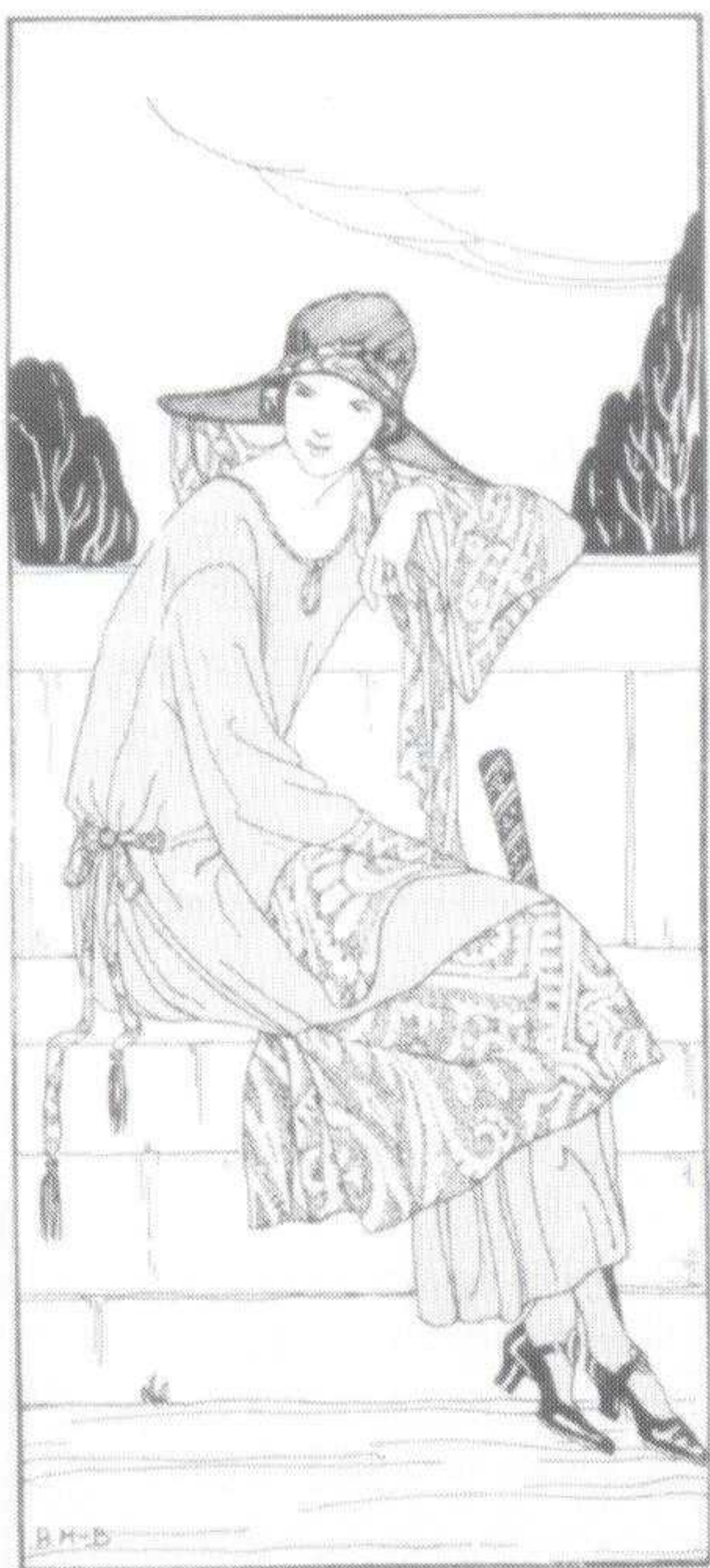
De Roaring Twenties

Van 17 februari tot en met 11 april 1999 loopt de tentoonstelling 'de Roaring Twenties'. De jaren twintig vormen een rumoeri-

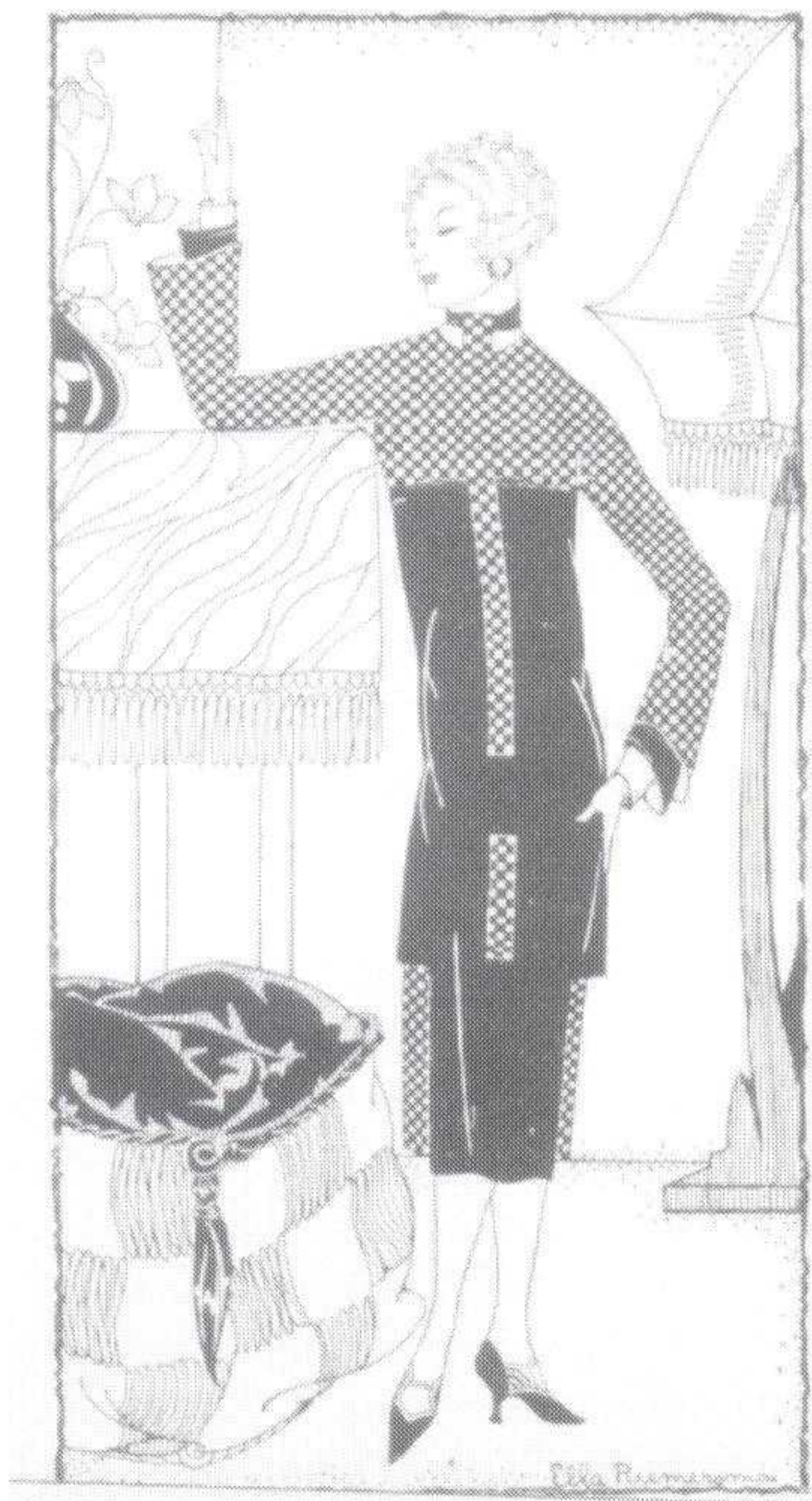
ge, maar interessante periode. In deze tijd komt het dagelijks leven in een stroomversnelling terecht. De architectuur en het meubilair worden wat vormgeving betreft rechter en zakelijker. Daarnaast gaat men voor meubilair nieuwe materialen gebruiken, zoals stalen buis en multiplex. Ook voor andere gebruiksvoorwerpen, zoals aardewerk, wordt een nieuwe vooruitstrevende vormgeving toegepast. Deze doorgaans zeer strakke stijl met gestileerde decoraties wordt 'Art Deco' genoemd.

De tijd lijkt steeds sneller te gaan. 'Leve de vooruitgang!' De toekomst wordt geïdealiseerd. De rijken gaan zich steeds meer en sneller verplaatsen met de automobiel. Het "volk" stapt op de fiets.

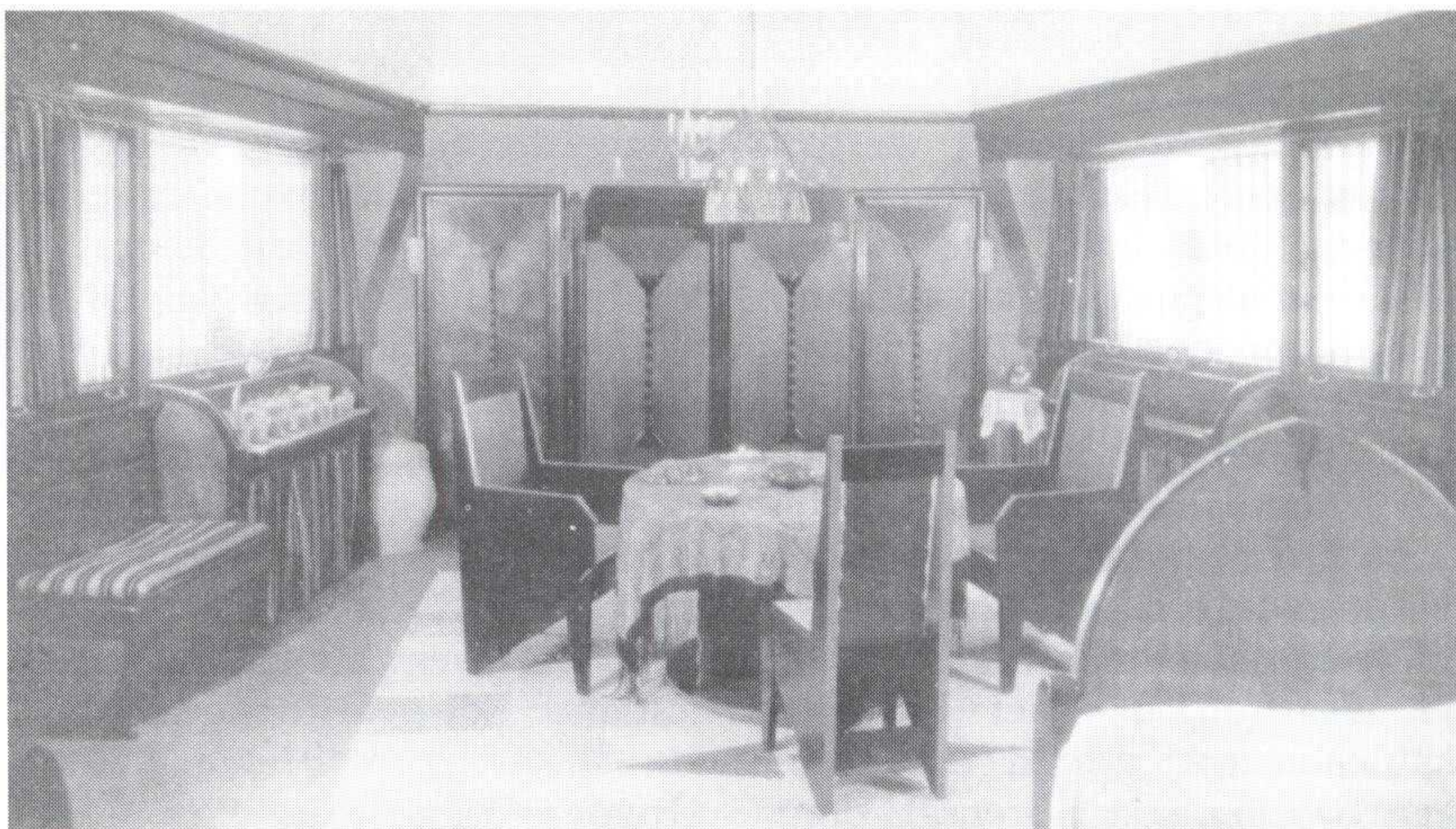
De wereld wordt verrast door de vondst van het min of meer onaangetaste graf van de op zeer jeugdige leeftijd overleden Egyptische farao Toetanchamon. De grafgiften getuigen van een grote rijkdom. Letterlijk blijkt: 'Alles was goud wat er blonk!' Weke-

Twee modetekeningen uit omstreeks 1925.

*Mode-ontwerp (+1925).
Korte rokken, kort haar.*

Art Deco meubilair in slaapkamer met zitje; omstreeks 1925.

lijks verschijnen geïllustreerde artikelen over de opgravingen en de gevonden graf-giften. Deze overdadige publiciteit zorgt voor een ware Egyptische rage. Met name in de vrouwenkleding zien we Egyptische motieven opduiken. Maar er gebeurt meer in het wereldje van de vrouw. Vooruitstrevende vrouwen knippen de lange haren af en laten permanent zetten. Heel shockerend vinden sommigen het omhooggaan van de rokzoom. Voor het eerst in de geschiedenis wordt de knie van de vrouw zichtbaar. Het einde van de wereld lijkt nabij. Vrouwen gaan opvallende make-up dragen en roken in het openbaar. Zeer vooruitstrevende vrouwen dragen zelfs een pantalon.

Dit is de tijd dat enige notabelen uit Ede beslissen dat er een vereniging moet worden opgericht om de oude cultuur van Ede te bewaren en te bestuderen. Eén van de oprichters van de "Vereeniging Oud Ede" is kapitein Bellen, een bekende amateur-archeoloog. Onderzoek verricht door leden van deze vereniging resulteert in het volgende decennium in de publicatie van het boek 'Geschiedenis van Ede'. (Heden ten dage is de werkgroep Geschiedenis druk bezig om de ontwikkelingen van de laatste 75 jaar vast te leggen. Voor mensen die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van Ede en

hierover willen schrijven is er nog plaats in deze werkgroep.)

Aan de hand van voorwerpen, kleding en illustraties geeft de tentoonstelling "de Roaring Twenties" een beknopt, maar pakkend tijdsbeeld.

Terug in Ede

Voor de leerlingen van de eindexamenklassen van het Marnix College, de Christelijke Scholengemeenschap Het Streek en het Pallas Athene College is een tekenwedstrijd uitgeschreven met als thema 'Terug in Ede'. De deelnemers zijn geheel vrij in de uitwerking van dit thema. 'Terug in Ede' kan slaan op "terug in de tijd" (75 jaar) of "terugkomend naar Ede" (geografisch). Inmiddels hebben verscheidene leerlingen zich in het museum georiënteerd omtrent de geschiedenis van Ede en de collectie van het museum. De beste prestaties zullen worden beloond met een mooie prijs. Alle ingezonden werken zullen worden geëxposeerd van 15 juni tot en met 4 juli 1999.

De Fifties

Waren de jaren twintig een rumoerige tijd, de jaren vijftig doen er zeker niet voor onder. Steeds meer mensen kunnen zich een auto veroorloven. De jeugd, die vrij wil zijn, snort voorbij op een scooter of een echte motor.

In deze tijd ontwikkelt de jeugd een volledig eigen cultuur. Filmsterren, bijvoorbeeld James Dean en Brigitte Bardot, worden idolen. De jeugd gaat haar eigen weg. De nieuwe muziek "Rock and Roll" wordt door ouderen met argusogen bekeken en vaak ook geheel verboden. De heupbewegingen van Elvis Presley worden door deze groep ronduit obsceen gevonden.

Bij een eigen jeugdcultuur hoort natuurlijk een eigen mode. Met name de meisjes uit deze tijd zijn snel te herkennen. Sportieve types dragen lange strakke broeken. Maar tegelijkertijd waaieren de met bloemen bedrukte katoenen rokjes wijd uit. Deze wijde rokken worden ondersteund door gesteven onderrokken, ofwel petticoats. Naast gesteven katoen wordt voor dit ondergoed gebruik gemaakt van vlieseline, paardenhaar, een opblaasbare hoepel, een stalen band of ook wel van papercrisp, een stijve, stugge kunststof. De Rock and Roll en de petticoat vormen op de dansvloer de perfecte combinatie. Het lange haar wordt in een paardenstaart gedragen en aan de voeten prijken platte ballerinaschoenen.

In deze tijd komt de Vereniging Oud Ede bij van de beslommeringen van de oorlogsjaren en de periode daarna. De vereniging werkt hard aan de wederopbouw van de museumcollectie.

Aan de hand van voorwerpen, kledingstukken en illustraties zal van 14 juli tot en met 29 augustus 1999 een typerend tijdsbeeld van de jaren vijftig worden geschetst.

Ede in beweging

Van 6 oktober 1999 tot en met 2 januari 2000 zal in het Historisch Museum Ede een tentoonstelling over de stedenbouwkundige

ontwikkelingen in Ede in de afgelopen honderd jaar worden gehouden. Het uitgangspunt van deze tentoonstelling is de komst van mensen van verschillende groeperingen en nationaliteiten, die vooral in perioden van economische groei in Ede zijn komen wonen. Deze bevolkingstoename heeft grote gevolgen gehad voor Ede, onder andere door de aanleg van meerdere woonwijken. Een bekend voorbeeld hiervan is de buurt Oud Ede-Zuid, die werd aangelegd voor het personeel van de Enka-fabriek. In deze tijd werd tevens het katholicisme in het protestantse Ede geïntroduceerd.

Oproep

Voor de bovengenoemde tentoonstellingen ben ik nog op zoek naar leuke, interessante voorwerpen, zoals aardewerk, meubilair en dergelijke.

Vrijwilligers

Het museum is naarstig op zoek naar mensen die eens in de vier of meer weken wekdienst willen verrichten. Lukt het niet hiervoor voldoende vrijwilligers te vinden, dan zal het museum op zaterdagen en zondagen moeten sluiten. En dat zou erg jammer zijn, omdat gedurende het weekend toch veel bezoek wordt ontvangen.

Daarnaast kan het museum handige mensen gebruiken voor rondleidingen, knutselkarweitjes en het wegwerken van de achterstand in de registratie. Informatie bij Dirk-Jan List, telefoon 0318-619554.

Drs. D.J. List, conservator

De bij dit artikel geplaatste illustraties zijn afkomstig uit de privé-collectie van de auteur.

oud ede houdt de geschiedenis van ede levend!

Word lid van de Vereniging Oud Ede voor f 20,- per jaar.

Geef u op als lid bij het Historisch Museum Ede,

Museumplein 7, 6711 NA Ede; telefoon (0318) 619554

Tentoonstellingsagenda 1999

Historisch Museum Ede

Met ingang van februari 1999 staan de tentoonstellingen in het teken van het 75-jarig bestaan van de Vereniging Oud Ede.

18-11-1998 t/m 31-01-1999	Rouwen en Trouwen
Sinds wanneer trouwt men in het wit? En hoe rouwde men rond de eeuwwisseling?
Oude modeprenten, trouwfoto's, trouw- en rouwkleding en accessoires illustreren dit boeiende verhaal.
17-02-1999 t/m 11-04-1999	De 'Roaring Twenties'
De jaren twintig vormen een rumoerige en interessante periode. Vrouwen gaan korte rokken dragen, knippen het lange haar af, roken en dansen de Charleston. Het graf van Toetanchamon wordt gevonden. Kapitein Bellen is in 1924 één van de oprichters van de Vereniging Oud Ede. Aan de hand van voorwerpen, kleding en illustraties wordt een pakkend tijdsbeeld gepresenteerd.
04-05-1999 t/m 06-06-1999*	Van Klok tot Carillon*
Scholenproject voor de jeugd. Aan de hand van modellen en echte klokken wordt de ontwikkeling getoond van één enkele klok tot een heel carillon.
15-06-1999 t/m 04-07-1999	Terug in Ede
Presentatie van het werk van de prijswinnaars van de jubileum-tekenwedstrijd en dat van de overige inzenders.
14-07-1999 t/m 29-08-1999	De Fifties
Ook de jaren vijftig zijn rumoerige tijden. De jeugd ontwikkelt een eigen cultuur en mode. In wijde petticoats wordt wild op de verguisde Rock and Roll gedanst. In deze tijd werkt de Vereniging Oud Ede hard aan de wederopbouw van de museumcollectie. Aan de hand van voorwerpen, kleding en afbeeldingen wordt een typerend tijdsbeeld geschetst.
06-10-1999 t/m 02-01-2000	Ede in beweging
Deze tentoonstelling geeft de ontwikkeling van Ede in de afgelopen honderd jaar weer. Het uitgangspunt van deze presentatie is de komst van mensen van verschillende groeperingen en nationaliteiten naar Ede, als gevolg van de economische groei.
Deze bevolkingstoename heeft grote gevolgen gehad voor Ede; onder andere de aanleg van meerdere woonwijken.

* Deze tentoonstelling is onder voorbehoud gepland.

Aanleg en beheer van de grindweg van Ede naar Barneveld (1845-1881)

Voorgeschiedenis

Reeds in het jaar 1827 werden er plannen gemaakt voor de aanleg van een straatweg die Wageningen via Bennekom, Ede, Lunteren en Barneveld met Nijkerk moest verbinden. In laatstgenoemde plaats moest de weg aansluiten op de straatweg van Amersfoort over Nijkerk, Harderwijk naar Katerveer bij Zwolle. Ten gevolge van verschillende omstandigheden, onder andere het niet toekennen van een bijdrage door het Provinciaal Gouvernement, werd nimmer tot uitvoering van dit project overgegaan.

Aangezien de behoefte bleef bestaan om deze verbinding, hoofdzakelijk bestaande uit zandwegen, te verbeteren, besloot de Edese gemeenteraad op 26 januari 1837 aan de koning (Willem I) toestemming te vragen om over te gaan tot het heffen van een belasting voor de "daarstelling" van een grindweg, welke toestemming werd verleend. Inmiddels was de weg opgenomen bij de wegen die een "algemene schakel van communicatiën" vormen (Prov. blad nr. 52 van 1837).

De aanliggende gemeenten zegden toe gezamenlijk maatregelen te treffen om de weg in goede staat te brengen en te houden. Een plan van de burgemeester van Ede tot de aanleg van een macadamweg werd door de Raad verworpen. (De Amerikaan John Mac Adam ontwikkelde een methode om een weglichaam met klein gestoten of gebroken granietkiesel of kalksteen te bedekken.) Overigens gebeurde er niet veel en bleven de verbeteringen beperkt tot begrinding van de slechtste gedeelten. Pas in 1841 kwam de begrinding van het weggedeelte Ede-Bennekom gereed.

Omdat was gebleken dat de gedeeltelijke begrinding al een aanzienlijke stijging van het vervoer had veroorzaakt, besloot de Raad (Rb. 27 januari 1844) tot algehele begrinding van het binnen de gemeente Ede gelegen traject over te gaan. Ook zouden vier tollen worden gebouwd. Daar ech-

ter met de gemeenten Wageningen en Barneveld geen overeenstemming kon worden bereikt inzake de tolheffing ging ook dit plan niet door.

In 1845 kwam er eindelijk voortgang. De gemeenteraden van Ede en Barneveld kwamen overeen dat voor gezamenlijke rekening het weggedeelte gelegen tussen Kernhem en de herberg "De Marsch", nabij de straatweg tussen Amersfoort en Deventer, zou worden begrind. Voorts zouden drie tollen worden gebouwd, waarvan twee op Edes gebied en wel nabij de Goorsteeg (het huis bij de tegenwoordige gashouder) en nabij de Scharrenburgersteeg.

Instelling Commissie

Op 29 december 1846 had in hotel De Posthoorn te Ede een bijeenkomst plaats die beoogde een commissie in te stellen ter bevordering van de aanleg van de laatstgenoemde grindweg. Uit de volmachten die door de besturen van Ede en Barneveld werden gegeven blijkt dat voor de gemeente Ede als commissarissen zouden toetreden de heren H.T. Prins, burgemeester, A. van Daalen, rijksontvanger te Bennekom en lid van de gemeenteraad, alsmede E.F. Roelofsen, gemeenteontvanger van Ede. De gemeente Barneveld werd vertegenwoordigd door de heren C.A. Nairac, burgemeester, W. Wilbrink en H. van Thiel, beiden lid van de gemeenteraad.

De Commissie werd met name gemachtigd om "alles te doen, uit te voeren en te laten verrichten wat tot de daarstelling en voltooiing van de aan te leggen grindweg nodig zal zijn". Dit hield tevens in het aantrekken van het benodigde kapitaal, de onteigening van de nodige gronden en het opmaken van een bestek met aanbesteding en gunning.

Uit het midden van de Commissie werden de heer Nairac tot president en de heer Van Daalen tot secretaris gekozen. Verder werd de Commissie gedurende de aanleg van de weg bijgestaan door een tweetal deskundi-

gen, namelijk J. Janssen, opzichter van de Waterstaat (tegen een wedde van *f* 600,- max.) en W. Horsting, landmeter te Ede (tegen een wedde van *f* 250,- max.). Beiden werden voor de duur van de aanlegperiode benoemd tot directeur.

Tenslotte besloot de Commissie om de post van thesaurier (= penningmeester) tegen beloning op te dragen aan de gemeenteontvangers van Ede en Barneveld; de ontvanger van Barneveld de eerstvolgende vijf jaar en daarna de volgende vijf jaar de ontvanger van Ede.

Door de jaren heen werd de samenstelling van de Commissie met haar bevoegdheden regelmatig aangepast. Aan het eind van dit artikel wordt hierop teruggekomen.

Een voortvarende eerste vergadering

In aansluiting op de oprichtingsvergadering van de Commissie werd de eerste vergadering van de Commissarissen gehouden. Het eerste punt van bespreking was het bestek en de voorwaarden voor de aanleg van de nieuwe weg. Daar hierin de voorafgaande jaren veel tijd en geld was geïnvesteerd, kon dit bestek in principe zo van de plank gehaald worden. Zonder problemen werd dit dan ook goedgekeurd. Vastgesteld werd verder dat de aanbesteding op 1 februari 1847 zou plaatsvinden. Ook besloot men een eigen wals aan te schaffen.

Om stagnatie te voorkomen werd besloten dat de president persoonlijk over de benodigde onteigeningen zou onderhandelen en zich tevens zou inzetten voor het aantrekken van het benodigde kapitaal.

Ten behoeve van het vervaardigen van de tolhuizen en slagbomen werden tekeningen en een begroting gemaakt, waarna voor deze projecten een aparte aanbesteding werd gehouden. Het is duidelijk dat er in deze eerste vergadering veel zaken aan de orde waren waarmee de Commissie vaart in de onderneming probeerde te krijgen.

Bestek en voorwaarden

Het bestek van de aan te leggen weg luidde, in verkorte vorm, als volgt.

“Aanbesteed zal worden het maken van een grindweg met als beginpunt de ”Kernhei-

merlaan” en vandaar over de bestaande weg tot aan de kerk van het dorp Lunteren (4,7 km). Vanaf hier wederom de bestaande weg volgen, via de bruggen over de ”Meulunterse”-, ”Nederwoudse”- en ”Barneveldse” beek, tot de kerk in Barneveld (6,7 km). Het laatste deel gaat vervolgens via herberg ”De Marsch” tot de grote weg (4,1 km).”

Bij de aanleg en het beheer van o.a. nieuwe wegen was de hoogteligging van essentieel belang. Om in staat te zijn dit project goed uit te voeren werden op een twintigtal plaatsen hoogtepunten aangebracht volgens het Amsterdamse Peil.

Gestart werd met het door ingraving en/of ophoging aanleggen van een zgn. aardebaan (dit is de ondergrond van de aan te leggen grindbaan), die voldeed aan de in het bestek aangegeven hoogten. In feite werd er een sleuf gemaakt van circa 25 cm diepte welke met grind en leem gevuld diende te worden. De breedte van deze sleuf werd bepaald op 8 ellen, die van de bermen op 2,25 ellen. Ter weerszijden van de weg moesten sloten worden gegraven, die in staat waren het water geregeld af te voeren. “De aanwezige bomen, heggen, struiken e.d. zullen door de aannemer worden weggeruimd en de gronden waarover de weg komt te liggen moeten worden gezuiverd van alle gewassen, zoals heide, hout, wortels e.d.

Bij het aanbrengen van grond (dus bij ophoging) zal men deze met zware stampers aanstampen.

Na voltooiing van deze aardebaan zal de sleuf in orde gebracht worden. Overal waar de bodem van de sleuf niet uit voldoende leemachtige specie bestaat zal eerst een laag zuivere zwarte heidegrond ter dikte van 10 tot 20 cm worden aangebracht. Deze laag moet tienmaal bij droog weer worden bewalst. Is de sleuf gereed dan zal begrinding plaatsvinden. Hiervoor gebruikt de aannemer reeds gehord grind uit Lunteren.”

In afwachting van de goedkeuring van het bestek door Gedeputeerde Staten was besloten om alvast te beginnen met het horden van grind ten einde de ”arbeidende klasse”, die ten gevolge van de mislukte

aardappeloogst in slechte omstandigheden verkeerde, gedurende de afgelopen winter aan werk te helpen.

Het bestek vervolgt dan aldus: "Het weglichaam gaat bestaan uit drie lagen grind, achtereenvolgens van een grove, middel- en fijne kwaliteit. En elke grindlaag wordt weer bedekt door een laagje fijngestampde leem. Dit alles dient bij vochtig weer te worden ingewalst. De wals wordt nu zodanig zwaar gemaakt (minstens 3500 ponden) dat de grindstenen eronder breken.

Opdracht aan de aannemer is om de sleuf en elk der opgegeven grind- of leemlagen tienmaal en in het geheel dus zeventig maal te bewalsen. Voor het eenmaal walsen van een laag wordt gerekend dat de wals drie maal die laag is gepasseerd. Ook zal de aannemer voor houtbossen dienen te zorgen

welke om de 30 el op de weg komen te liggen ter begeleiding van het verkeer."

Maar het belangrijkste punt was wel dat de aannemer voldoende arbeiders moest kunnen inzetten om de klus volgens de gemaakte planning te klaren. En de afspraken waren: de weg moet 15 november 1847 gereed zijn en bij overschrijding wordt een boete geheven van f 5,- per dag.

Aanbesteding, gunning en uitvoering

Bij dit artikel is afgedrukt de aankondiging van de aanbesteding, die op 1 februari 1847 in het logement "De Roskam" te Barneveld werd gehouden. De aan te leggen weg was in drie percelen opgedeeld, waarvoor 17 inschrijvingen waren binnengekomen. Op grond van het laagste bod per perceel zou de weg f 37.600,- moeten kosten. Daarna

AANBESTEDING.

Op Maandag den 1 Februarij des jaars 1847, des middags ten 12 ure, zal, onder nadere approbatie, door Commissarissen tot den aanleg van den grindweg van *Ede* over *Lunteren* en *Barneveld* tot den straatweg bij *de Marsch*, in het Logement de *Roskam* van *W. SCHIMMEL* te *Barneveld* worden aanbesteed:

Al de werken benoodigd tot den aanleg van de AARDE- en GRINDBAAN, met de leverantie der LEEM en de transporten van de vereischt wordende materialen, ter lengte van ruim 15480 ellen.

Deze aanbesteding zal geschieden bij inschrijving en opbod.

Het bestek, op hetwelk de bovengemelde aanbesteding zal plaats hebben, zal boven en behalve in de gemeente-huizen van *Ede* en *Barneveld*, ter lezing liggen in de voornaamste Logementen aldaar, en voorts op alle zoodanige plaatsen in deze Provincie, alwaar gewoonlijk de bestekken van zulke werken ter lezing gelegd worden.

Zullende vier dagen vóór de aanbesteding, de noodige aanwijzing in loco worden gedaan, en voorts nadere informatie te bekomen zijn, bij de Heeren Commissarissen *NAIRAC* te *Barneveld* en *VAN DAALEN* te *Bennekom*.

Commissarissen voornoemd,

***C. A. NAIRAC*, President.**

***A. VAN DAALEN*, Secretaris.**

Te *ARNHEM*, bij *A. VAN GOOR*, Provinciaal Drukker.

Aankondiging van de aanbesteding van de Grindweg van Ede over Lunteren en Barneveld tot de straatweg bij "De Marsch".

begon de aanbesteding "en massa" (d.w.z. de drie percelen gezamenlijk). Bij f 29.000,- werd "mijn" geroepen door aannemer Kamps uit Arnhem. De Commissie besloot om deze aanneming te gunnen, want het totaal lag onder de begroting (f 29.451,-) en zou zeker door Gedeputeerde Staten worden goedgekeurd.

Na twee maanden kwam de Commissie al tot de conclusie dat de werkzaamheden te weinig vorderden en ordonneerde zij de aannemer om "met meer kracht het werk voort te zetten en een genoegzaam aantal arbeiders te bezigen". Tevens werd de boeteclausule in het bestek in herinnering gebracht.

Nadat de termijn van het aanbrengen van de tweede grindlaag was verstreken werd de aannemer Kamps wederom, maar nu bij deurwaardersexploit, aangezegd om meerdere werklieden op de weg in te zetten. Dit had effect, want de aannemer voldeed hieraan en er kwam zowaar wat meer vaart in de werkzaamheden. Toch bleef het werk traag verlopen en ook de afwerking bleek gebrekkig. De verhouding tussen aannemer en Commissie werd er dus niet beter op.

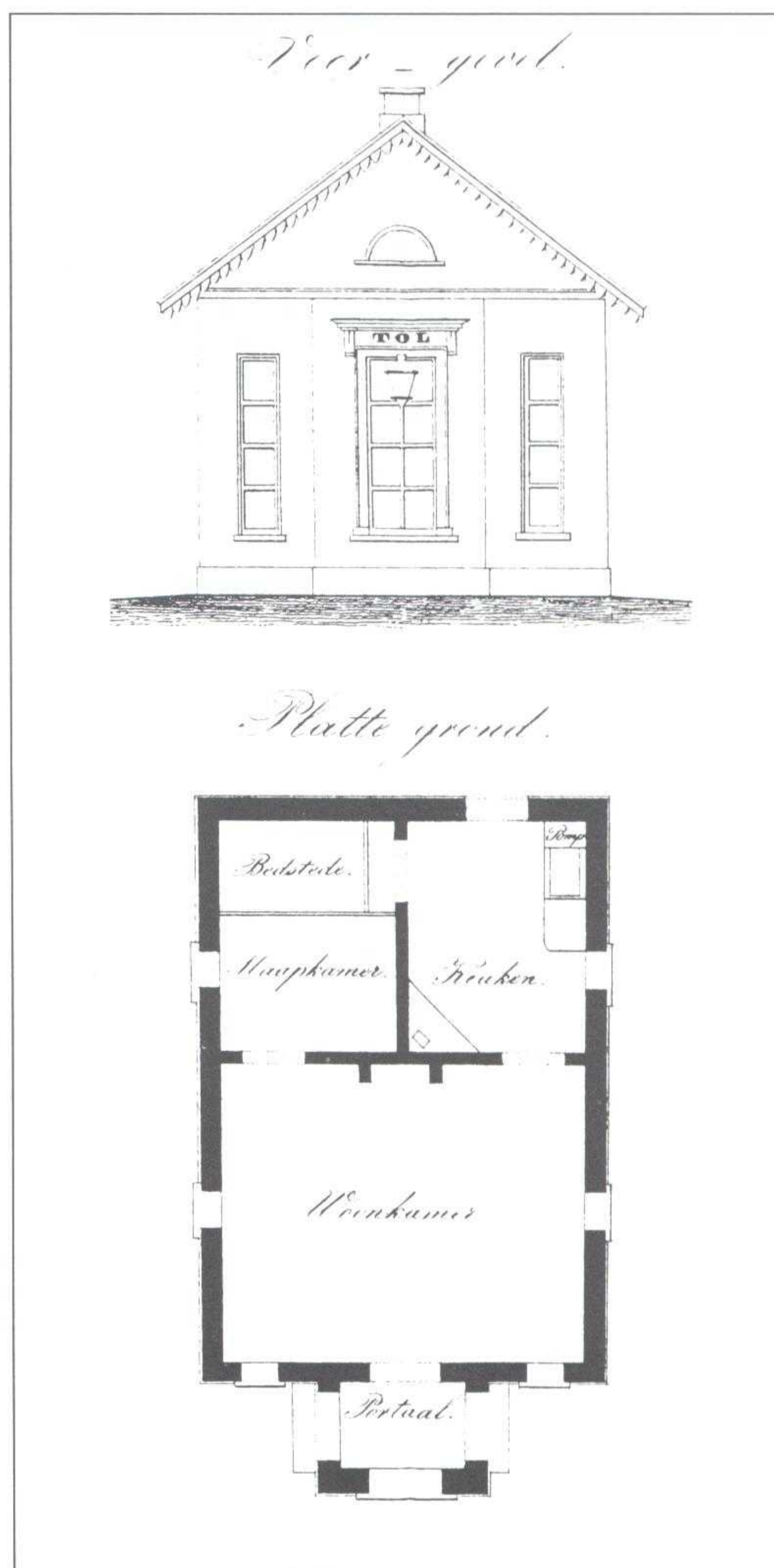
Al na tien maanden na de aanvang van het werk ontving de Commissie dan ook een brief van de aannemer met als inhoud: "Door het ongeluk wat hem bij het werk getroffen heeft, alsmede de zwarigheden en hindernissen waarmee hij te kampen heeft, vraagt hij een tegemoetkoming in de reeds gemaakte kosten en verzoekt de resterende werkzaamheden te mogen overdragen aan aannemer G. van Alphen de Veer". Tevens werd verzocht de afwerkingstermijn met twee maanden te verlengen.

De Commissie ging akkoord met de nieuwe aannemer, maar uitstel van nog eens twee maanden ging haar te ver. De werkzaamheden hadden al een vertraging van ruim zes maanden. Door de latere tolheffing zou het nadeel steeds groter worden en daarom wenste de Commissie zich geheel naar de inhoud van het bestek en de voorwaarden te gedragen. Verder werd bepaald dat de nieuwe aannemer de extra kosten van toezicht -ingaaude 1 januari 1848- voor zijn

rekening moest nemen. Niettemin kwam, begin juli 1848, de weg gereed.

De tolhuizen

Evenals voor de wegaanleg moest men voor het bouwen van de tolhuizen de benodigde gronden onteigenen. Onteigenen is een zwaar woord, maar het kwam erop neer dat de eigenaren verplicht werden hun gronden -ten algemenen nutte dienende- af te staan of te verkopen. Iedereen werkte mee, want er werd in geen enkel geval een echte onteigeningsprocedure gevolgd.

Plattegrond en vooraanzicht van de drie identiek gebouwde tolhuizen.

*Tolhuis aan de Edeseweg in Lunteren.
(Foto: H. van Scherrenburg)*

Zoals in de eerste vergadering werd afgesproken leverde directeur Janssen een modeltekening van een tolhuis. Nadat deze tekening aan de Commissie was voorgelegd, was deze algemeen van oordeel dat de tekening eenvoudiger moest worden opgezet, en vooral het aantal ramen diende te vermindern. De reden was dat anders de tolgaarder te zeer bezwaard zou worden door de Personele Belasting. Na te zijn aangepast werd de tekening goedgekeurd (zie de figuur). Alle drie te bouwen tolhuizen moesten identiek zijn. Bij de aanbesteding - op 4 oktober 1847 in De Posthoorn te Ede - werden de drie tolhuizen "en massa" ingezet op f 4600,-. Uitmijner was G.J. van Gon, timmerman te Arnhem. In het bestek lezen we dat op 30 november 1847 in ieder geval de houten bergplaatsen en tolbomen gereed moesten zijn en in begin 1848 het gehele werk binnen drie maanden moest worden opgeleverd, hetgeen zonder problemen is geschied.

Tolhuis op de hoek Scharrenburgersteeg/Barneveldseweg. (Foto: H. van Scherrenburg)

De financiën

Ter financiering van de aanleg van de grindweg werd (door middel van een machtiging bij Koninklijk Besluit van 10 november 1846 nr. 110) een geldlening geopend ten bedrage van f 30.000,-, bestaande uit aandelen van f 500,- tegen een jaarlijkse rente van 3,5 %, met een uitloting van ten minste twee aandelen van f 500,- per jaar.

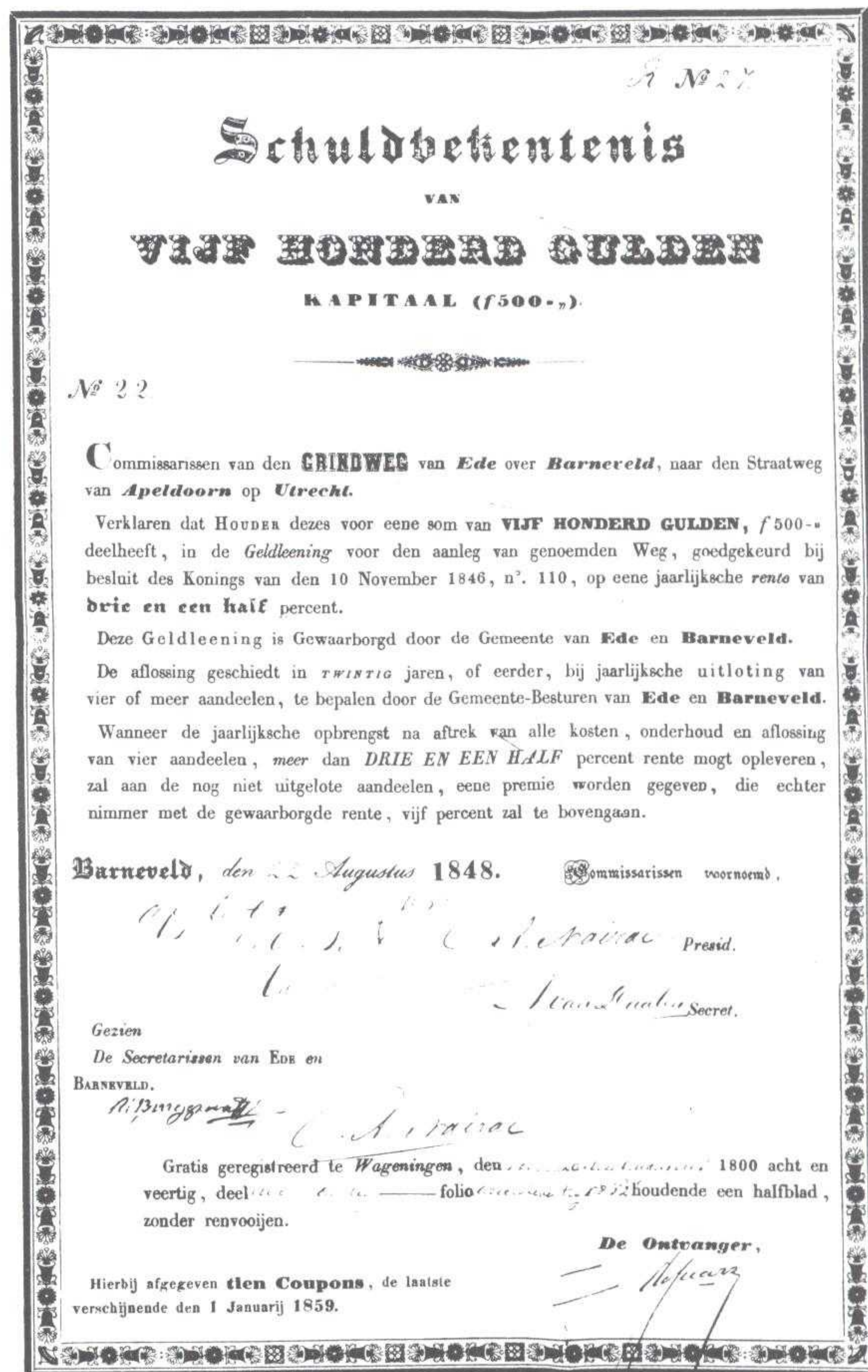
Uit de notulen blijkt dat ingezetenen van de gemeente Barneveld uit eigen beweging reeds hadden ingeschreven voor een bedrag van f 22.000,-. Voor de inwoners van de gemeente Ede bleef er dus nog een bedrag van f 8.000,- over. Hiervoor werden een aantal notabelen van deze gemeente aangeschreven, die dit bedrag ruimschoots overtekenden. De Commissie besloot om 62 obligaties à f 500,- uit te geven (dus voor f 31.000,-). Aangezien er 65 aanmeldingen waren, werden de laatste drie als uitgeloot beschouwd. Om de kosten te drukken mochten de aandelen in de geldlening, met

toestemming van de Minister van Financiën, gratis worden geregistreerd, mits ze voorzien waren van een behoorlijk zegel.

Daarnaast werd er een schriftelijk verzoek tot Zijne Majesteit de Koning gericht, ondertekend door de burgemeesters van Ede en Barneveld, om rijkssubsidie voor de aan te leggen grindweg te verkrijgen. Om aan dit verzoek kracht bij te zetten gingen drie commissieleden naar Den Haag om bij de Minister van Binnenlandse Zaken "het geschrevene met al hun vermogen te ondersteunen". En niet zonder succes, want er werd een Koninklijke Beschikking uitgevaardigd om f 6.000,- als subsidie toe te kennen. Een even grote subsidie (f 6.000,-) kwam ook nog uit de Provinciale fondsen. Bij het opmaken van de balans, nadat de weg

gereed was verklaard, bleek dat de uitgaven geheel door de inkomsten werden gedekt. Grote posten aan de uitgavenkant waren o.a. de aannemer van de weg f 29.000,-, bouw tolhuizen f 4.600,-, onteigening van twintig perceeldelen f 860,- en werken uitgevoerd door diverse plaatselijke ondernemers f 8.100,-.

De obligatielening liep per 1 januari 1869 af en werd volledig voldaan. Doordat aan deze verplichtingen moest worden voldaan, waren de jaren 1867, 1868 en 1869 dure jaren voor de begroting. Er werd toen respectievelijk f 3.000,-, f 6.000,- en f 7.000,- afgelost. Dat het nog af te lossen deel zo hoog was, kwam ook omdat de gemeenten soms geen geld hadden en de aflossing een jaartje oversloegen.

Obligatie nr. 22, uitgegeven ter financiering van de aanleg van de Grindweg.

Een gevolg was wel dat vanaf dat moment het financiële beheer van de Commissie van veel geringere omvang werd en dus het traktement van de thesaurier drastisch kon worden verlaagd. Deze verlaging bedroeg niet minder dan 40%.

Na het gereedkomen van de weg was de uitgavenpost (onderhoud, traktementen tolgaarden, opzichter enz.) groter dan de inkomsten (tolgelden). Deze tekorten kwamen voor gemeenschappelijke rekening van de beide gemeenten.

Deze situatie duurde voort tot eind 1881. De toen geldende regeling werd in strijd geacht met art. 121 van de gemeentewet, met als gevolg dat de begroting van de grindweg voortaan per gemeente afzonderlijk werd opgemaakt. Afgesproken werd wel dat de gemeente Ede het onderhoud zou uitvoeren en betalen, en, zodra de rekening per jaar was opgemaakt, de gemeente Barneveld haar aandeel in het tekort zou terugbetalen. In 1895 werd deze regeling beëindigd en vanaf toen ging elke gemeente haar eigen deel van de weg onderhouden.

De tolgaarden

De tolgaarden werden door de beide gemeentebesturen benoemd. De tolgaarder bij de Goorsteeg -Jan van Harten- werd door Ede benoemd, die bij de Esvelderbeek -Aart van der Kuilen- door Barneveld en de middelste of tweede tolgaarder nabij de Scharrenburgersteeg werd beurtelings door de twee gemeenten gekozen, te beginnen met Barneveld. De eerste tolgaarder hier werd Teunis van de Peppel.

Hun beloning bestond uit de vrije bewoning van het tolhuis, plus *f* 3,50 per week, met de verplichting om de weg dagelijks te onderhouden. Bij zijn aanstelling moest de tollenaar de eed afleggen "om het tolrecht te heffen volgens het tarief en de ontvangsten eerlijk te verantwoorden". Hij diende zich verder bescheiden en voorkomend te gedragen en had de plicht de reiziger zonder oponthoud te helpen. Om de reiziger de mogelijkheid te geven zijn eventuele ongenoegen kenbaar te maken diende hij pen, inkt en papier gereed te hebben. Bij donkere avond of nacht moest hij de lantaarn aan

het tolhuis "met de beste olie" branden, waarvoor hij *f* 10,- lantaarngeld per jaar ontving.

Naast bovengenoemde werkzaamheden werd de tolgaarder tevens aangesteld als buitengewoon veldwachter en kreeg daarmee de zorg voor de uitvoering van het "Reglement van Politie van de Grindweg". Overtreders werden aangegeven en als beloning ontving de tolgaarder één derde deel van de opgelegde boete.

Instructie voor de arbeider op de grindweg

Voor de arbeiders (en dus ook voor de tolgaarder) die waren aangesteld om op de grindweg te werken werd een aparte instructie opgesteld. "De werktijden zijn van 1 april tot 31 augustus van 's morgens 5 tot 's avonds 8 uur en van 1 september tot 31 maart van zonsop- tot zonsondergang.

De rusturen zijn van 1 april tot 30 september van 8 tot 9 uur, van 12 tot 2 uur en van 5 tot 1/2 zes. Van 1 oktober tot 31 maart zijn de twee uren tussen de middag teruggebracht tot één uur, nl. van 12 tot 1.

Elke arbeider krijgt een eigen vak toegewezen waar hij verantwoordelijk voor is. Hij dient te zorgen voor de dagelijkse inspectie, het schoonhouden van de weg, de bermen, de sloten en een goede afwatering. Ook de houtbossen moet hij zodanig leggen dat het verkeer goed geleid wordt, en deze weer netjes op de berm plaatsen voor zonsondergang. Ook zal hij de grindbaan zodanig in orde houden dat er een effen oppervlak ontstaat. Sleuven e.d. worden regelmatig gedicht. Het benodigde grind zal hij uithornden en op hopen verzamelen. Tijdens het werk is hij verplicht zijn onderscheidingsteken te dragen en verder zal ook hij zorgen voor de handhaving van het Reglement van Politie op de grindweg.

Als de arbeider ziek wordt dient hij zelf voor een vervanger te zorgen, die hij ook zelf moet betalen. Ook kan hij boete krijgen als hij bijv. werkuren verzuimt of zijn onderscheidingsteken niet draagt. Deze boetes worden dan van zijn weekinkomsten van *f* 3,50 ingehouden." (wordt vervolgd)

“Haal de krui!”

In gesprek met Jac en Antje de Gijt

In *De Zandloper* wordt veel geschreven over het verleden. Over mensen en situaties van toen. Daarom is het interessant om eens met een ouder iemand te praten over vroeger. Iemand die zich veel dingen nog goed kan herinneren en ze ook kan verwoorden. Zo'n persoon is Jac de Gijt, een lange statige man, nu 83 jaar. Het gaat tijdens ons gesprek niet om het weergeven van een gedetailleerde levensloop, maar om een schets ervan.

De Gijt mag graag praten, en vele anekdotes maken een gesprek tot een aangename bezigheid. Zo vertelt hij dat hij in zijn jonge jaren met vrienden in een boom was geklommen. Helaas maakte hij een misstap en viel naar beneden. Met een flinke klap kwam hij op de grond terecht, behoorlijk geradbraakt. Duidelijk was dat hij niet op eigen kracht thuis kon komen. Een ambulance was uiteraard niet aanwezig. Dus steunde hij amechtig tot zijn vrienden: “Haal de krui, haal de krui!”

De Gijt is een geboren en getogen Edenaar. Zoon van een aannemer die ons dorp een aantal bekende gebouwen heeft nagelaten. Pa was betrokken bij de grote uitbreiding van de Lutherse kerk aan de Beukenlaan, en de bouw van de villa “Oase” aan de Bennekomseweg. Maar ook de graansilo's te Wekerom en uitbreidingen bij de kazernes werden door hem gebouwd.

Jac heeft in zijn schooltijd het nodige katekwaad uitgehaald. En zelfs als hij de klas was uitgestuurd, vond hij wel iets anders om mee door te gaan. Maar zijn studies heeft hij wel afgemaakt.

Over zijn dienstitijd (“Ik was de langste van het regiment”) weet hij nog een vermakelijk voorval te melden. “Op een zeker moment werd er een weddenschap afgesloten. Een van de maten beweerde dat hij op zondagmorgen naakt tussen de kerkgangers durfde te lopen. Nou, dat hij heeft hij ook gedaan. Hij won de weddenschap, maar hij kreeg wel een half jaar gevangenisstraf!” Toen Jac was afgezwaid ging hij bij pa in de zaak.

“Ik zal nooit vergeten dat we in Oosterbeek met een verbouwing van een huis bezig waren. Die mensen waren katholiek en ze wilden in de schouw bij de haard een nis waarin een Mariabeeld kon staan. Toen alles klaar was kwam de mevrouw met het beeldje aanzetten, maar dit bleek te groot voor de nis. Een van de metselaars had een oplossing: “Dan zaag je toch een stuk van de poten af!” Je begrijpt wel dat die opmerking behoorlijk fout was.”

Verkering

Op een dansavond in *De Reehorst* leerde Jac zijn vrouw Antje kennen. Het klikte meteen tussen de jongelui, al had Antje de hulp van haar broers nodig om de naam van die lange jongen aan de weet te komen. Nou, De Gijt vond ze maar een rare naam. “Ik was vier jaar toen ik in Ede kwam wonen”, aldus Antje de Gijt. “We kwamen uit Babberich. Omdat hier net de Enka was gebouwd waren er veel mensen nodig. Mijn vader leek het ook wel wat en dus verkocht hij zijn huis daar. Hier kocht hij in de Maanderbuurt een boerderijtje. Dat stond zo'n beetje waar nu de Doornlaan is.” Wat nu heel gewoon is, maar in het Ede van toen niet: de familie was katholiek. “Ik ben op school geweest bij de nonnetjes van St. Barbara. Ja, en als mijn vader geld nodig had werd dat geleend bij meneer pastoor. Toch waren er met de buurtbewoners nooit problemen over het geloof. Als iemand hulp nodig had, dan gebeurde dat gewoon. En één keer per jaar kwam iedereen uit de buurt bijeen op de boerderij van Van der Wielen. Een soort buurtfeest was dat.”

Maar verkering tussen de hervormde Jac en de katholieke Antje kon natuurlijk niet. De jongelui konden elkaar alleen in het geheim ontmoeten. Een van die ontmoetingen ligt nog vast in het geheugen. Het was winter en het vroom. Jac wist wel een oplossing. De uitbreiding van de Lutherse Kerk was aan de gang. In het gebouw brandde een kachel (om de vorst buiten te houden). Op het

balkon, bij het orgel, gaf een lampje wat licht. De jongelui nestelden zich op een steiger bij de kachel, alles om zich heen vergetend. Maar toen plotseling de ruimte werd gevuld met orgelmuziek kwam de realiteit snel terug. "We wisten niet hoe snel we weg moesten komen. Er viel een steigerplank om en dat gaf het nodige lawaai." "En ik haalde mijn been open", vult mevrouw De Gijt aan. De organist, Foeken, gealarmeerd door de herrie, kon nog een glimp opvangen van de jongelui. Hij heeft het niet voor zich gehouden, want de volgende middag kregen beiden het thuis flink uitgemeten.

Ondanks de nodige tegenwerking zijn ze toch getrouwd. De doop van hun oudste zoon dreigde ook voor problemen te zorgen. Maar door zijn werk aan het kerkgebouw was De Gijt een paar maal in contact gekomen met de predikant, Ds. Scheiden. "Een aardige man, die het geen enkel probleem vond om onze zoon te dopen. Over het geloof vroeg hij niks." Een en ander was wel de aanleiding om samen over te gaan naar de Lutherse gemeente.

Opzichter

De oorlogstijd was ook voor hen een moeilijke periode. De Gijt moest regelmatig onderduiken, maar het gezin kwam heelhuids door de nare jaren heen. "Na de oorlog heb ik een tijd een motorfiets gehad. Die had ik clandestien gekocht van de Canadezen. Ik kon er niet eens meteen op rijden vanwege de kleur. Ik moest 'm verstoppen en een andere kleur geven."

In de naoorlogse jaren had De Gijt een eigen bouwbedrijf. Toen dit ophield te bestaan kon hij een goede baan krijgen bij de Hoogovens. Maar uit Ede weggaan zag hij niet zitten. In dezelfde tijd werd hij benaderd door de gemeente. Hij kon opzichter worden bij de toenmalige woningstichting. Een functie die hij zo'n 22 jaar heeft uitgeoefend. In diezelfde periode exploiteerde de familie bij hun woning aan de Schaapsweg een benzinstation. "Dat mocht ik als ambtenaar eigenlijk niet, maar de gemeente heeft er nooit iets over gezegd."

Het huis (met benzinstation) van de familie De Gijt aan de Schaapsweg. (Foto: H. van Scherrenburg)

"Op een keer, de pomp was al gesloten, kwam er een motorrijder aan. Of ik hem wilde helpen. Hij moest nog naar Achterberg en had niet genoeg benzine, maar ook geen geld. Maar ja, hij was familie van die en die. Ik kende die mensen wel en deed voor tien gulden benzine in de tank. De man was erg blij en beloofde het geld snel te zullen brengen. "God zal u belonen," zei hij nog voor hij wegreed. Ik heb die man nooit teruggezien."

Verhuizen

De Gijt, die zijn werk als opzichter in de buitendienst per fiets deed, kwam regelmatig op plaatsen waar hij had gewoond. En dat waren er heel wat. Geboren aan het Maandereind. Na een periode in de Achterhoek ('14-'18), woonde hij op de Kreelseweg, het Stompekamperpad, de Schaapsteeg (ja, toen een zandpad), de Waterloeweg, de Kerkweg en de Leendert Tulplaan. En daarna weer de Schaapsweg. Daar had hij jaren schapen en kippen los lopen in de tuin naast het huis.

In het Ede uit zijn jeugd was het heel gewoon dat de mensen thuis varkens hielden. Jaarlijks vond dan in De Posthoorn de verkoop plaats. Maar ook de postduivenhoudersvereniging hield er zitting bij wedstrijden. Degene die eerste werd trakteerde de jury op een borreltje. Soms gebeurde het dat er wel vier duiven als eerste aankwamen..... De Schaapsweg had zijn eigen

Een foto van Antje en Jac de Gijt, anno 1998. (Foto: H. van Scherrenburg)

buurtvereniging. De secretaris, een druk bezet man, kampte nogal met tijdgebrek. Voor de jaarvergadering nam hij dus wel eens oude notulen mee. Na het voorlezen knikte het publiek ter goedkeuring. Eén persoon echter maakte de opmerking: “k Gleuf dat ik het eerder heb geheard!”

“Kunt u zich voorstellen dat een nette wijk als het Beatrixpark vroeger een oefenterrein was van de cavalerie?” De Gijt weet het

nog. Dat Ede is volgebouwd vindt hij niet erg. “De mensen moeten kunnen wonen,” is zijn commentaar.

Het echtpaar is nog één keer verhuisd, naar de Beukenlaan. Daar genieten zij van hun oude dag. De tuin is echter zijn domein. Het in model knippen van coniferen is zijn passie. Zolang een mens wat om handen heeft blijft hij fit, is zijn visie.

H. van Scherrenburg

Vrijwilligersdag

De vrijwilligersdag van maandag 28 september 1998 was een groot succes. 's Morgens werd de "Doesburgsche Mosterdfabriek", gevestigd te Doesburg, bezocht. In de namiddag volgde, na een zeer smakelijke lunch, een stadswandeling door het oude Zutphen. De gemaakte foto's (waaronder deze groepsfoto), gemaakt door de heer R. Honhoff, liggen ter inzage in het Museum en kunnen worden nabesteld.

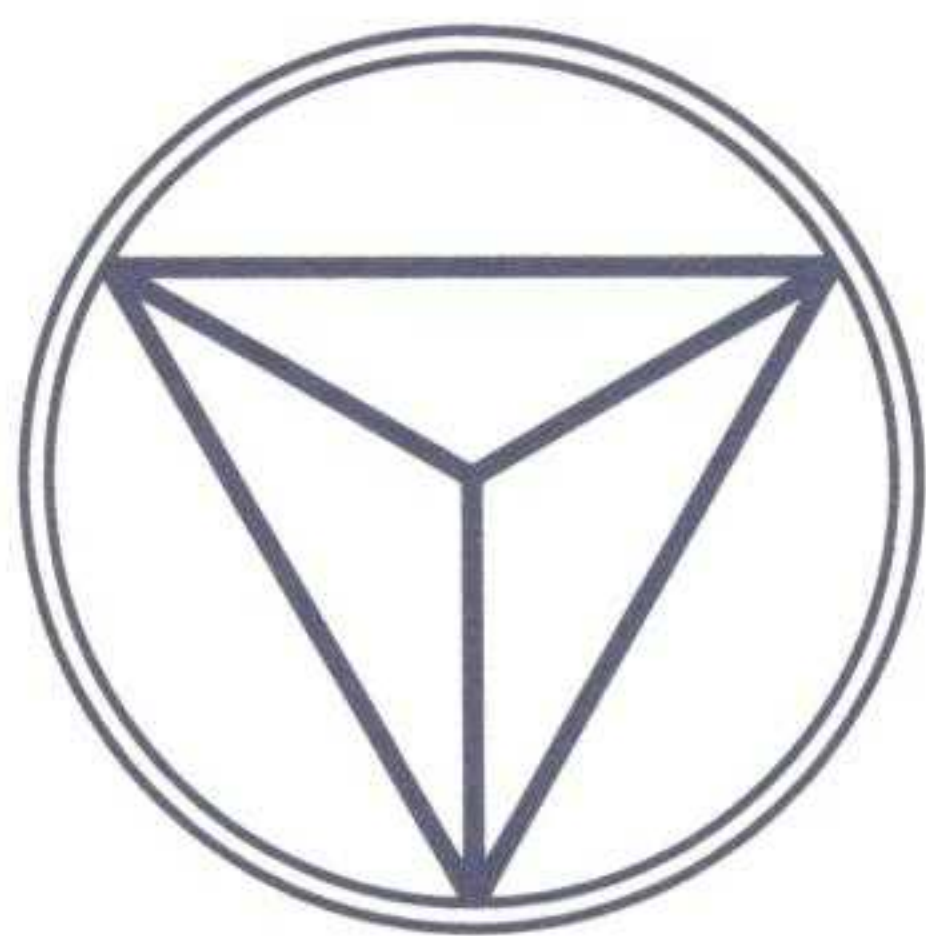
OPROEP

OPSLAGRUIMTE GEZOCHT

Aan het einde van het eerste kwartaal 1999 moet het museum de opslagruimte aan de Trompstraat verlaten, omdat de gemeente Ede dit gebouw laat slopen in verband met geplande woningbouw. De Gemeente Ede heeft de bruikleenovereenkomst dan ook opgezegd. Het bestuur vraagt de leden om medewerking bij het zoeken naar een vervangende opslagruimte van ongeveer 100 m².

De ruimte dient hoofdzakelijk voor het bewaren van voorwerpen, zoals meubels e.d., die niet in het museum worden geëxposeerd.

Indien u een dergelijke opslagruimte heeft of ergens weet, vraagt het bestuur u dit persoonlijk of telefonisch te melden aan de conservator van het museum, de heer D.J. List. Voor uw meedenken bij voorbaat onze dank.

SCHILDERWERKEN
KAMMINGA BV

maanderweg 74 - 6711 ng ede - tel. 0318 - 618522
fax 0318 - 650007

De Boek- en Kunsthandel
“Het Wapen van Ede”

Fa. Th. Menger

houdt zich aanbevolen voor de levering
van **ALLE**
Binnen- en Buitenlandse Boekwerken

Inlichtingen worden steeds gaarne verstrekt

HET WAPEN VAN EDE
boekhandel pel
HOFLEVERANCIER

GROTESTRAAT 91 - EDE

T
O
E
N

E
N

N
U

SINDS 1849

Glas en Schilderwerken

Jansen ede

Fahrenheitstraat 24
Postbus 262
6710 BG Ede
Tel. : (0318) 624 523
Fax: (0318) 625 161

- 24 uurs glasservice
- Onderhoudsschilderwerk
- Nieuwbouw
- Utiliteitsbouw
- Isolatieglas
- Voorzetramen
- Rolluiken
- Zonweringen enz.

Familiedrukwerk, handelsdrukwerk,
periodieken, brochures en folders

met vakmanschap vervaardigd bij:

DRUKKERIJ FROUWS EDE BV

Fahrenheitstraat 26, 6716 BR Ede, tel. (0318) 642 111, fax 642 757

**AANNEMERSBEDRIJF
WILLEMSSEN & ELBERTSEN EDE**

**NIEUWBOUW
VERBOUW EN ONDERHOUD**

Dwarsweg 10 - 6716 BJ Ede - Tel. (0318) 63 72 50 - Fax (0318) 63 97 62

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Ook dit project,
Historisch Museum Ede
is verzorgd door:

VAN DIJK B.V.

**INTERIEUR
VERZORGING**

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON (0318) 632 359